

Εισήγηση 03.03.2024

: : Μετατροπή του Χρήματος σε Κεφάλαιο : :

[XXX.Y θα πει XXX σελίδα, Y παράγραφο.]

Η 2^η ενότητα (=4^ο κεφάλαιο) από τις 7 που συναπαρτίζουν το βιβλίο που μελετούμε¹ αποτελεί κατά κάποιον τρόπο σημείο καμπής στην ανάπτυξη του όλου επιχειρήματος. Βέβαια, αυτό θα μπορούσε να ειπωθεί για κάθε σημείο όπου προχωρά η ανάλυση. Από την άλλη, είναι μάλλον σημαντικό το σημείο όπου σε ένα βιβλίο που φέρει τον τίτλο *Το Κεφάλαιο* εισάγεται η έννοια του κεφαλαίου.

Τι θα δούμε στην 2^η ενότητα με τίτλο «Μετατροπή του χρήματος σε κεφάλαιο»:

- εισάγεται ο όρος «**κεφάλαιο**» μέσω του γενικού τύπου του.
Βλέπουμε επιτέλους το κεφάλαιο, όμως το βλέπουμε ακόμα όπως διακρίνεται από τη σφαίρα της εμπορευματικής κυκλοφορίας
- εισάγεται η έννοια της **υπεραξίας**
- αναπτύσσεται μια θεολογικού/μεταφυσικού χαρακτήρα βινιέτα γύρω από την «αξία-που-αυτοαξιοποιείται»
- παρουσιάζεται η χαρακτηριστική μάσκα του **καπιταλιστή**
- με το κριτικό βλέμμα κυρίως, αλλά όχι μόνο, στραμμένο στη χυδαία πολιτική οικονομία απορρίπτονται διάφορες λύσεις γύρω από το πού και πώς προκύπτει το κέρδος, η υπεραξία.
- εισάγεται ο όρος «**εργασιακή δύναμη**», γίνεται λόγος για τις ιδιομορφίες αυτού του ιδιαίτερου εμπορεύματος
- μετατονίζεται η σχέση χρηστικής αξίας και κόσμου της αξίας. Στις πρώτες ενότητες είχαμε να κάνουμε εν πολλοίς με δυο παράλληλα σύμπαντα (εξαιρέση: η χρηστική αξία του χρήματος), εδώ προκύπτει ένα σημείο διεπαφής
- σκιαγραφείται ο φορέας της εργασιακής δύναμης καθώς και οι όροι της ιστορικής του εμφάνισης και ύπαρξης. Αναφορά στη διπλή ελευθερία που χαρακτηρίζει αυτόν τον ιδιαίτερο εμπορευματοκάτοχο

¹ 1. Εμπόρευμα και χρήμα, 2. Η μετατροπή του χρήματος σε κεφάλαιο, 3. Η παραγωγή της απόλυτης υπεραξίας, 4. Η παραγωγή της σχετικής υπεραξίας, 5. Η παραγωγή της απόλυτης και σχετικής υπεραξίας, 6. Ο εργατικός μισθός, 7. Η διαδικασία συσσώρευσης του κεφαλαίου.

— αφήνουμε πίσω μας την σφαίρα της κυκλοφορίας. Κάθοδος στον κάτω κόσμο της παραγωγής του κεφαλαίου (γενική υποκειμενική και αντικειμενική). Αυτή η είσοδος είναι βίαιη, παραβιάζει τα καλώς κείμενα: *αποτελεί παραβίαση ενός ταμπού*.² Η κατά παράβαση είσοδος στη διαδικασία παραγωγής δρα ενάντια στο σύστημα διαμεσολαβήσεων που σβήνουν στο τελικό αποτέλεσμα, και καθιστούν αυτονόητη τη διαιώνιση της πεπατημένης. Η θεωρητική κίνηση που προχωρά ανάντι της ροής της συνολικής κοινωνικής κίνησης παραβιάζει την αρχή που ορίζει «τα εν οίκω μη εν δήμω» και προαναγγέλλει θεωρητικά την αναγκαιότητα της πρακτικής παραβίασης και ιστορικής υπέρβασης του συστήματος διαμεσολαβήσεων που ονομάζουμε «κεφάλαιο».³

Η παρούσα ενότητα αποτελεί σημείο καμπής και ως τον θυμικό τόνο του κειμένου. Πριν κυριαρχούσαν κατά βάση οι σαρκαστικοί τόνοι και η ειρωνεία. Στις επόμενες ενότητες, χωρίς να υποχωρούν αυτά – κάθε άλλο – αυτό που σιγά-σιγά θα αρχίσει να αναδύεται εδώ κι εκεί θα είναι το μίσος.

1 Ο γενικός τύπος του κεφαλαίου

1.1 Ιστορικές προϋποθέσεις και εννοιολογική αφετηρία

[123.1] «Η εμπορευματική κυκλοφορία είναι η...» μέχρι [123.3] «...από ορισμένες διαδικασίες.»

Στις πρώτες τρεις παραγράφους ο Μαρξ μας βάζει στο νόημα όσων έπονται. Τα συμπεράσματα των συλλογισμών που προηγήθηκαν και ανέδειξαν την «εμπορευματική κυκλοφορία» θα αποτελέσουν την αφετηρία για να ξεκινήσει η ανάλυση που αφορά το κεφάλαιο. Εδώ σαν «εμπορευματική κυκλοφορία» καταλαβαίνω τις ενδοκειμενικές προϋποθέσεις: τις κατηγορίες και τις έννοιες που αποκτήσαμε ως τώρα, μέσα από τις οποίες σκιαγραφήθηκε το σύμπαν της εμπορευματικής κυκλοφορίας: υλικός πλούτος και κοινωνική μορφή του, εμπόρευμα ως λειτουργική μονάδα αυτού, χρηστική αξία και αξία, προσδιορισμοί της αξίας, γενικό ισοδύναμο και χρηματική μορφή, χρήμα και λειτουργίες του, ανταλλαγή, εμπορευματοκάτοχοι και χρηματοκάτοχοι, σχέση αναμεταξύ τους (αμοιβαία αναγνώριση) και με το υπό κατοχή εμπόρευμα (χρήση κατά βούληση, εκποίηση κατά βούληση) κ.ο.κ.

Αυτό το σύμπαν αποτελεί πια την εννοιολογική αφετηρία για να προχωρήσει περαιτέρω το επιχείρημα. Ο Μαρξ μιλά, πολύ λογικά, και για ιστορικές προϋποθέσεις: η απαρχή του κεφαλαίου τοποθετείται στον 16^ο αιώνα:

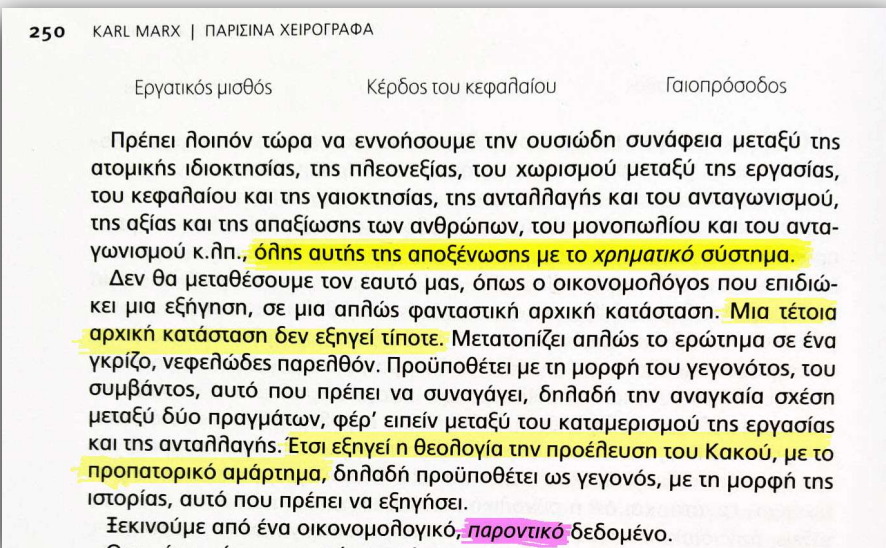
- εμπορευματική παραγωγή και αναπτυγμένη εμπ. κυκλοφορία,

² «Απαγορεύεται η είσοδος στους μη έχοντες εργασία».

³ Υπό αυτή την έννοια «στη θετική κατανόηση του υπάρχοντος περιλαμβάνει ταυτόχρονα την κατανόηση της άρνησής του, του αναγκαίου αφανισμού του». [734.2]

- εμπορικό και τοκογλυφικό κεφάλαιο κτλ.

Τώρα, στην τρίτη παράγραφο ο Μαρξ μας δίνει ένα μεθοδολογικό κλειδί: Δεν θεωρεί ότι για να κατανοήσουμε το κεφάλαιο χρειάζεται να ανατρέξουμε την ιστορία και προϊστορία του, να ξεκινήσουμε δηλαδή από μια κάποια «απαρχή». Αντίθετα, ό,τι χρειαζόμαστε υπάρχει και επενεργεί εδώ-και-τώρα. *Και είναι αυτό το εδώ-και-τώρα που φωτίζει εκ των υστέρων την καταγωγική του αφετηρία.* Για μια ακόμα φορά, ο Μαρξ τάσσεται ενάντια σε ιστορικιστικές αναλύσεις, που ψάχνουν να βρουν πού-και-πότε πήγε στραβά το πράγμα. Πρόκειται για έναν τρόπο προσέγγισης που επανέρχεται στον Μαρξ. Πράγματι, η διερώτηση που αφορά τις απαρχές μιας πραγματικότητας συχνά έχει μυθολογικό χαρακτήρα.⁴ Η σαρκαστική εναντίωση σε αυτόν τον τρόπο σκέψης θα επανέλθει και στο κεφάλαιο περί «υποτιθέμενης» πρωταρχικής συσσώρευσης. Μια παρόμοια προτεραιοποίηση της ανάλυσης «in media res» θεματοποιεί ο Μαρξ ήδη από τις πρώτες του απόπειρες για κριτική της πολιτικής οικονομίας:

Συνεπώς, οι αναφορές σε ιστορικά στοιχεία δρουν προς επίρρωση ενός επιχειρήματος που στον μεθοδολογικό του πυρήνα δεν είναι ιστορικό. Αλλιώς: το επιχείρημα *δεν βασίζεται* σε ιστορικά δεδομένα, τα χρησιμοποιεί ως παραδείγματα/illustrations. Αυτό δεν απαξιώνει καθόλου ιστορικές αναλύσεις γύρω από την εμφάνιση και εδραίωση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.⁵ Απλώς, ο Μαρξ σε αυτή την ενότητα δεν θα κάνει κάτι τέτοιο.

⁴ Χαρακτηριστικό της μυθικής εξήγησης γενικά είναι η ανάδειξη των ουσιαδών προσδιορισμών ενός χ αντικειμένου μέσα από το ξεδίπλωμα της υποτιθέμενης αλληλουχίας γεγονότων που το έφεραν στην ύπαρξη. Για παράδειγμα, όταν ο Πούτιν ρωτήθηκε από τον αλτ-ράιτ δημοσιογράφο Tucker Carlson για τους λόγους του πολέμου στην Ουκρανία έκανε μια ιστορική αναδρομή που ξεκινούσε από τις απαρχές της συγκρότησης των εθνών στην περιοχή.

⁵ Για παράδειγμα Giovanni Arrighi, *The Long Twentieth Century*· το έργο του Robert Brenner· Ellen Meiksins Wood, *The Origin of Capitalism*.

Στην υποσημείωση 1 της σελίδας 123 γίνεται μια αντιδιαστολή ανάμεσα σε συστήματα προσωπικής υποτέλειας και στην απρόσωπη κυριαρχία του χρήματος μέσα από δυο γαλλικά ρητά. Πρόκειται για μια θεματική που, ξανά, απασχολεί τον Μαρξ εξ αρχής, και αφορά την τυπολογία του κοινωνικού δεσμού.

Βάζω δυο αποσπάσματα, ξανά από τα Παρισινά Χειρόγραφα (1844):

Ήδη στη φεουδαλική γαιοκτησία υπάρχει η κυριαρχία της γης ως μιας ξένης δύναμης πάνω στους ανθρώπους. Ο δουλοπάροικος είναι παράρτημα του εδάφους. Επίσης στο έδαφος ανήκει ο κύριος του δεσμευμένου κτήματος, ο πρωτότοκος. Αυτό είναι που τον κληρονομεί. Εν γένει με τη γαιοκτησία ξεκινά παντού η κυριαρχία της ατομικής ιδιοκτησίας, αυτή είναι η βάση της. Αλλά στη φεουδαλική γαιοκτησία φαίνεται τουλάχιστον ο δεσπότης ως βασιλιάς της γαιοκτησίας. Επίσης υπάρχει ακόμη η επίφαση μιας πιο εσωτερικής σχέσης μεταξύ του κατόχου και της γης από εκείνη που υπάρχει για τον απλό *εμπράγματο* πλούτο. Το κτήμα εξατομικεύεται μαζί με τον κύριό του, έχει το βαθμό του, είναι βαρονία ή κομητεία, έχει τα προνόμιά του, τη δικαιοδοσία του, την πολιτική σχέση του κ.λπ. Εμφανίζεται ως το ανόργανο σώμα του κυρίου του. Από εδώ και το ρητό: *nulle terre sans maître* [καμία γη χωρίς δεσπότη], με το οποίο δηλώνεται η σύμφυση της κυριότητας και της γαιοκτησίας. Επίσης, η κυριαρχία της γαιοκτησίας δεν εμφανίζεται άμεσα ως κυριαρχία του απλού κεφαλαίου. Τα μέλη της έχουν ως επί το πλείστον με αυτήν τη σχέση που έχουν με την πατρίδα τους. Πρόκειται για ένα στενόκαρδο είδος εθνικότητας.

Και στην επόμενη σελίδα:

γάμου με τη γη ο γάμος του συμφέροντος, και η γη να υποβιβαστεί σε μια τιμή παζαρέματος όπως και ο άνθρωπος. Είναι αναγκαίο αυτό που αποτελεί τη ρίζα της γαιοκτησίας, η βρομερή ιδιοτέλεια, να εμφανιστεί με την κυνική μορφή της. Είναι αναγκαίο να μετατραπεί το ακίνητο μονοπώλιο στο κινητό και ανήσυχο μονοπώλιο, στον ανταγωνισμό, να μετατραπεί η άπραγη απόλαυση του ξένου ιδρώτα σε πολυπράγμον εμπόριο με την ίδια. Είναι, τέλος, αναγκαίο σ' αυτό τον ανταγωνισμό η γαιοκτησία να δείξει με τη μορφή του κεφαλαίου την κυριαρχία της τόσο πάνω στην εργατική τάξη όσο και πάνω στους ίδιους τους ιδιοκτήτες, καθώς οι νόμοι της κίνησης του κεφαλαίου την καταστρέφουν ή την ανορθώνουν. Με τον τρόπο αυτό στη θέση του μεσαιωνικού ρητού: *nulle terre sans seigneur* [καμία γη χωρίς κύριο], έρχεται το σύγχρονο ρητό: *l'argent n'a pas de maître* [το χρήμα δεν έχει κύριο], με το οποίο και διατυπώνεται η *συνολική κυριαρχία της νεκρής ύλης* πάνω στον άνθρωπο.

(όπως πριν, σ. 246-247).⁶ Κρατάμε για τα παρακάτω το «*συνολική κυριαρχία της νεκρής ύλης πάνω στον άνθρωπο*».

Αν μη τι άλλο, ο Μαρξ είναι ένας συγγραφέας με εμμονές:-) Ασχολείται από το 1844 μέχρι το 1867 με τα ίδια παραθέματα και γυροφέρνει τα ίδια θέματα με παρατεταμένη επιμονή. Ειρήσθω εν παρόδω: είναι καταγεγραμμένο σε

⁶ Βάζω ολόκληρα τα σκαναρίσματα στο παράρτημα στο τέλος του αρχείου.

επιστολές του Μαρξ προς τον Ένγκελς ότι εξαρχής η ενασχόληση με τα της πολιτικής οικονομίας («με όλα αυτά τα σκατά») του ήταν ιδιαίτερος απεχθής. Ο Αντόρνο κάπου σχολιάζει πως η ιδιοφυία του Μαρξ συνίστατο στο ότι εστίασε με την ακρίβεια μαγνητικής πυξίδας ακριβώς σε ό,τι του προκαλούσε τη μεγαλύτερη απέχθεια, καθώς υποψιαζόταν ότι εκεί –στη «συνολική κυριαρχία της νεκρής ύλης πάνω στον άνθρωπο» βρίσκεται ένα κλειδί για την κριτική των απάνθρωπων συνθηκών και το ιστορικό τους ξεπέρασμα.

παρατήρηση για την 1^η ενότητα: [Ο Stoetzler στο βίντεο που έστειλα](#) σχολιάζει πως η παρούσα ενότητα αναπτύσσεται με παρόμοια κλιμάκωση με την 1^η: ξεκινά κάπως νορμάλ και γίνεται ολοένα και πιο περιέργη, μέχρι που απογειώνεται. Πράγματι, στο τέλος της ενότητας έχουμε κάτι ανάλογο με τη συζήτηση περί φετιχικού χαρακτήρα του εμπορεύματος.

1.2 Μορφικές διαφορές E—X—E και X—E—X

[123.4] «Το χρήμα ως χρήμα και...» μέχρι [126.2] «...σκοπός της είναι η ίδια η ανταλλακτική αξία.»

Για να αναδείξει ο Μαρξ την ειδοποιό διαφορά της X—E—X προχωρά σε μια αντιπαραβολή με την ήδη γνωστή μας διαδικασία E—X—E.⁷

Ας θυμίσω λίγο την E—X—E.

Είμαι εμπορευματοκάτοχος και έχω στην κατοχή μου εμπόρευμα. Το βάζω στη τσέπη και κατεβαίνω στην αγορά. Ο χρηματοκάτοχος θέλει να αγοράσει το εμπόρευμά μου, μου δίνει X το οποίο και τσεπώνω. Δεν ξανασυναντιόμαστε, δεν με ενδιαφέρει τι κάνει, δεν τον ενδιαφέρει τι κάνω (συνθήκες προσωπικής ανεξαρτησίας). Με το X στην τσέπη βρίσκω τον εμπορευματοκάτοχο B και αγοράζω E. Τα δυο εμπορεύματα στην αφετηρία και το τέλος είναι διαφορετικά (αλλιώς δεν έχει νόημα αυτό που κάνω). Στο τέλος της διαδικασίας E—X—E έχω στη διάθεσή μου το εμπόρευμα που θέλω/είχα ανάγκη, και το καταναλώνω. Με την ολοκλήρωση του σκοπού μου δεν μου μένει τίποτα, ούτε εμπόρευμα ούτε χρήμα.

Παράδειγμα: Έχω τη βίβλο στην κατοχή μου και θέλω ρακί. Κατεβαίνω στην αγορά, πουλάω τη βίβλο στον Πέτρο και μου δίνει το αξιακό αντίστοιχο σε χρήμα. Συνεχίζω στην αγορά και βρίσκω τη Σοφία που πουλά ρακί, της δίνω το χρήμα που απέκτησα και έχω το ρακί που ήθελα εξαρχής. Το καταναλώνω, δηλαδή σχετίζομαι με αυτό ως χρηστική αξία. Συνεπώς, στο τέλος της διαδικασίας, τη βίβλο την έχει ο Πέτρος τη διαβάζει και αγαλλιάζει η ψυχή του, το χρήμα το ξόδεψα, το έχει η Σοφία, και το ρακί είναι στο στομάχι μου, το αλκοόλ του αργά αλλά σταθερά μπαίνει στο αίμα μου. (Μπορεί πχ. να διαθέτω κι άλλες βίβλους ή άλλα εμπορεύματα. Όμως,

⁷ Και οι δυο διαδικασίες αποτελούνται από τα δυο ίδια σκέλη E—X και X—E, όμως σε αντίστροφη σειρά. Συνεπώς ό,τι μάθαμε για τα E—X και X—E στα προηγούμενα, ισχύουν και για τα X—E και E—X στην X—E—X. Ο χωρικός και χρονικός διαχωρισμός της αγοράς και της πώλησης, η ανεξαρτητοποίησή τους έχει συζητηθεί στις σ. 90 και 91, και αλλού.

αν θέλω κι άλλο ρακί, θα πρέπει να σύρω αυτά τα άλλα εμπορεύματα εκ νέου στην αγορά· η κατοχή τους δεν προέκυψε ενδογενώς από τις αγοραίες συναλλαγές που περιγράψαμε)

Στην $X—E—X$ απεναντίας, συμβαίνει το εξής: έχω χρήμα στη τσέπη μου. Κατεβαίνω στην αγορά και αγοράζω εμπόρευμα. Η δεύτερη πράξη μου, που όπως μάθαμε σε προηγούμενα κεφάλαια ενδέχεται να διαφέρει χρονικά και χωρικά από το πρώτο σκέλος της διαδικασίας [σ. 90–91], είναι να πουλήσω το εμπόρευμα, και να μείνω στο τέλος με χρήμα. Καθώς τώρα εξετάζουμε τη διαδικασία για την ώρα *ως προς τη μορφή*, βάζουμε σε παρένθεση την ποσότητα του χρήματος.

Ας δούμε τις διαφορές ως προς τη μορφή [1.2]:

	$E—X—E$	$X—E—X$
Σκοπός	Πώληση με σκοπό την αγορά	Αγορά με σκοπό την πώληση
Αφετηρία και τέλος	Εμπόρευμα	Χρήμα
Ποιος όρος διαμεσολαβεί την διαδικασία;	Χρήμα	Εμπόρευμα
Χρήμα	Ξοδεύεται	Διατηρείται μορφικά <i>προκαταβάλλεται</i> (θα λέγαμε: <i>επενδύεται</i>)
>>	Απομακρύνεται από την αφετηρία ⁸	Επαναρροή στην αφετηρία
Εμπόρευμα	Καταναλώνεται. Η χρηστική του αξία λειτουργεί ως σκοπός	Λειτουργεί ως μέσο επιτέλεσης της διαδικασίας
Κίνητρο και τελικός σκοπός	Κατανάλωση, ικανοποίηση αναγκών, χρηστική αξία	Ανταλλακτική αξία: η επιτυχής επιστροφή στην αρχική μορφή

1.3 Διαφορές περιεχομένου $E—X—E$ και $X—E—X$. ΔX :
ΥΠΕΡΑΞΙΑ. $X—E—X'$. Το κεφάλαιο ως αξία-που-αξιοποιείται
[126.3] «Στην απλή εμπορευματική κυκλοφορία...» μέχρι [128] «είναι συνεπώς άμετρη.»

Μέσα από αυτή την αντιπαραβολή ως προς τη μορφή μπορούν να αναδειχθούν οι διαφορές ως προς το περιεχόμενο. Και στα δυο κυκλώματα τα άκρα, αφετηρία και τέλος, έχουν την ίδια μορφή: Εμπόρευμα στη $E—$

⁸ «Η κυκλοφορία αφιδρώνει διαρκώς χρήμα», σ. 90.

$X—E$, χρήμα στην $X—E—X$. Στην $E—X—E$ διαφέρουν τα άκρα ποιοτικά, πρέπει να είναι διαφορετικές χρηστικές αξίες. Με βάση τους κανόνες του παιχνιδιού που διατυπώθηκαν στις προηγούμενες ενότητες, ως προς το ποσό αξίας που παρασταίνουν είναι όμως ίσα. Στη σχέση $X—E—X$ όμως, τα δυο άκρα δεν διαφέρουν και δεν μπορούν να διαφέρουν ως προς την ποιότητα.⁹ Το χρήμα μπορεί να διαφέρει από το χρήμα μόνο ως προς την ποσότητα. Συνεπώς, μόνο υπό την προϋπόθεση μιας ποσοτικής διαφοράς έχει νόημα η κυκλοφορία $X—E—X$. Άρα, το περιεχόμενό της δεν μπορεί παρά να έγκειται σε μια ποσοτική διαφορά των δυο άκρων. Αλλιώς η όλη διαδικασία είναι «άσκοπη και ανούσια».

Οπότε, προκύπτει η ολοκληρωμένη μορφή και εισάγεται ως έννοια το ΔX , η *υπεραξία*:

$$X—E—X' \quad [X' = X + \Delta X, \Delta X: \text{υπεραξία}]$$

Στην $E—X—E$ ο τελικός σκοπός βρίσκεται εκτός της διαδικασίας: η διαδικασία της κυκλοφορίας φτάνει σε ένα πέρας με την *κατανάλωση* της αποκτηθείσας χρηστικής αξίας.

Στην $X—E—X'$ απεναντίας, καθώς αρχή και τέλος είναι μορφικά ένα και το αυτό, και το μόνο εφικτό νόημα έγκειται στην ποσοτική προσαύξηση του ταυτού, ο σκοπός της όλης κίνησης βρίσκεται εντός της, στην ατέρμονη επανάληψή της.

Το X' μπορεί να αποτελέσει, ως έχει, μια νέα αφετηρία: $X'—E'—X''$, επ' άπειρον.

Η $E—X—E$ δεν έχει αυτάρκεια: για να επαναληφθεί, ο αρχικός εμπορευματοκάτοχος πρέπει να βρει κάπου-κάπως-κάποτε νέο εμπόρευμα.

Η $X—E—X'$ παρουσιάζει αυτάρκεια και αυτοτέλεια: το τέλος της, X' , μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως έχει για να αγοραστεί εκ νέου E (E' ποσοτικά).

	$E—X—E$	$X—E—X'$
Σκοπός	εξωτερικός	ενδογενής
Αξία	Αμετάβλητη	Αυξάνεται
Μπορεί να επαναληφθεί με αφετηρία το τέλος της;	Όχι	Ναι

⁹ Η ταυτότητα ως προς την ποιότητα προκύπτει αυτονόητα από τον ορισμό της υπόστασης της αξίας: ανθρώπινη εργασία από την οποία έχει αφαιρεθεί κάθε περαιτέρω προσδιορισμός ή χαρακτηριστικό. Η μόνη διαφορά μπορεί να προκύπτει από τον 2^ο προσδιορισμό της αξίας: το μέγεθός της.

Οπότε, συνολικά, ως προς μορφή και περιεχόμενο:

	$E-X-E$	$X-E-X'$
Σκοπός	πώληση με σκοπό την αγορά	αγορά με σκοπό την πώληση
Αφετηρία και τέλος	Εμπόρευμα	Χρήμα
Ποιος όρος διαμεσολαβεί την διαδικασία;	Χρήμα	Εμπόρευμα
Χρήμα	Ξοδεύεται	Διατηρείται μορφικά προκαταβάλλεται (θα λέγαμε: επενδύεται) Αυξάνεται ποσοτικά
>>>	Απομακρύνεται από την αφετηρία ¹⁰	Επαναρροή στην αφετηρία
Εμπόρευμα	Ως αφετηρία αποτελεί δυνητικά χρηστική αξία για άλλον. Ως τέλος καταναλώνεται. Η χρηστική του αξία λειτουργεί ως σκοπός	Λειτουργεί ως μέσο επιτέλεσης της διαδικασίας
Κίνητρο και τελικός σκοπός	Κατανάλωση, ικανοποίηση αναγκών, επιτυχημένη κατοχή μιας άλλης χρηστικής αξίας. Εξωτερικός ως προς τη διαδικασία	η επιτυχής επιστροφή μεγαλύτερης ποσότητας αξίας στην αφετηρία Εμμενής, ενδογενής στη διαδικασία
Αξία στην αφετηρία και το τέλος	Παραμένει ίση	Αξιοποιείται, αυξάνεται κατά ΔX
Αυτοτέλεια	Όχι: κάθε $E-X-E$ χρειάζεται εισόδο νέου εμπορεύματος από τα έξω	Ναι. Το X' μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να επαναληφθεί το κύκλωμα εκ νέου
χαρακτήρας της κίνησης:	περατός	Άμετρος, ατέρμονος

¹⁰ «Η κυκλοφορία αφιδρώνει διαρκώς χρήμα», σ. 90.

Παρατήρηση με αφορμή και την υποσημείωση που αναφέρεται στον Αριστοτέλη: Η μεν $E—X—E$ παρουσιάζεται σε πρώτη ματιά σαν «οικονομία των αναγκών», η δε $X—E—X'$ ως οικονομία (χρηματιστική στον Αριστοτέλη) που έχει ως αυτοσκοπό τη μεγέθυνση του προκαταβληθέντος ποσού της αξίας, την αξιοποίηση της αξίας. Πώς σχετίζονται οι δυο διαδικασίες αναμεταξύ τους; Αυτό που θα δειχθεί γενικά, είναι πως η $E—X—E$ αποτελεί στιγμή της $X—E—X'$, η οποία εξ ορισμού δεσπόζει, κυριαρχεί.¹¹ Αυτό σημαίνει, ανάμεσα σε άλλα, ότι η $X—E—X'$ δεν αποτελεί στρέβλωση μιας κατά φαντασίαν ορθής κατάστασης πραγμάτων. Υπό το κεφάλαιο η ικανοποίηση των αναγκών, όπως και όσο συμβαίνει, αποτελεί στιγμή της κίνησης της αξιοποίησης της αξίας, και έχει εντέλει ως προϋπόθεση την επιτυχή έκβαση του κυκλώματος $X—E—X'$. Σε κάθε περίπτωση έχει ενδιαφέρον η περαιτέρω διαύγαση των σχέσεων ανάμεσα σε $E—X—E$ και $X—E—X'$.

1.4 Ο καπιταλιστής

[129] «Ως συνειδητός φορέας...» μέχρι «εκ νέου στην κυκλοφορία.»

Αμέσως μετά ο Μαρξ μας παρουσιάζει μια νέα χαρακτηρισολογική μάσκα, μετά τον εμπορευματοκάτοχο, τον χρηματοκάτοχο και τον θησαυριστή.

Ο **καπιταλιστής** είναι ο συνειδητός φορέας της $X—E—X'$. Λειτουργεί ως προσωποποιημένο κεφάλαιο. Ό,τι λειτουργεί ως αντικειμενική (καταναγκαστική) κίνηση στο συστημικό επίπεδο της κοινωνικής σχέσης, η αξιοποίηση της αξίας, είναι ο υποκειμενικός σκοπός στον οποίον είναι ταγμένος: η «αδιοποίηση του αφηρημένου πλούτου» σε όλο και μεγαλύτερη κλίμακα. Επιτελεί ελεύθερα και με πάθος αυτό που επιτάσσει η διαιώνιση της καπιταλιστικής σχέσης. Η σχέση ανάμεσα σε *καπιταλιστή* και *κεφάλαιο* θα συνεχίσει να φωτίζεται από διαφορετικές μεριές όσο προχωράμε στην ανάγνωση του *Κεφαλαίου*. Για την ώρα μαθαίνουμε πως:

- η χρηστική αξία δεν τον αφορά άμεσα, ούτε καν το μεμονωμένο κέρδος
- απεναντίας, ο καπιταλιστής *έχει καταληφθεί* από την «ακατάπαυστη κίνηση του κερδίζειν». Διακατέχεται από ορμή, ενόρμηση, πάθος πλουτισμού, χωρίς μέτρο ή σκοπό πέραν από την αξιοποίηση της αξίας.

Αν θυμηθούμε όμως πως «το χρήμα είναι η κοινωνική δύναμη που καθίσταται ιδιωτική δύναμη του ιδιώτη»,¹² τότε το πάθος πλουτισμού από το οποίο διακατέχεται ο καπιταλιστής είναι ταυτόχρονα και ταυτόσημα κινήγι

¹¹ Εξ ορισμού εντός του θεωρητικού πλαισίου του *Κεφαλαίου*: από την αρχή δηλώθηκε πως θέμα του βιβλίου είναι οι κοινωνίες στις οποίες «κυριαρχεί ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής», συνεπώς, και η $X—E—X'$.

¹² Σελ. 108. Ας δούμε και αυτό: «...η εξουσία που κάθε άτομο ασκεί πάνω στην δραστηριότητα των άλλων ή πάνω στον γενικό πλούτο βρίσκεται στον εαυτό του σαν ιδιοκτήτη ανταλλακτικών αξιών, χρήματος. *Το άτομο κουβαλά την κοινωνική του εξουσία, όπως και τον δεσμό του με την κοινωνία, στην τσέπη του.*» Καρλ Μαρξ, *Grundrisse*, Α' Τόμος (Στοχαστής), σελ. 109.

για την αυξανόμενη ιδιοποίηση της «κοινωνικής δύναμης». Ο καπιταλιστής ως χαρακτηριστική μάσκα ενστερνίζεται και δρα σύμφωνα με αυτό που τραγουδά ο Τάκι Τσαν:

«κάνω τα πάντα για το χρήμα, γιατί το χρήμα κάνει τα πάντα.»¹³

Δεν είναι όμως ανθρώπινη μοίρα «το χρήμα να κάνει τα πάντα». Μπορούμε οπότε να προσθέσουμε το εξής: ο καπιταλιστής ταυτόχρονα κάνει τα πάντα ώστε ό,τι μπορεί να επιτελείται και να συμβαίνει κοινωνικά, να πρέπει να γίνεται μέσω του χρήματος και με γνώμονα το χρήμα. Αλλιώς, επιδιώκοντας την αέναη αξιοποίηση της αξίας, είναι ταυτόσημα ταγμένος στην διαιωνιζόμενη δέσμευση του κοινωνικά διαθέσιμου υλικού πλούτου στην κυρίαρχη κοινωνική του μορφή.

Στη συνέχεια ο Μαρξ συγκρίνει τον θησαυριστή και τον καπιταλιστή: ο θησαυριστής παραλόγως μένει στο E—X, αποσύρει το χρήμα από την κυκλοφορία. Ο καπιταλιστής ξέρει ότι πρέπει να τολμήσει να μπει στο παιχνίδι· ρίχνει το χρήμα στην αγορά και το παίρνει πίσω επαυξημένο, και έτσι πετυχαίνει εκεί που αποτυχαίνει ο θησαυριστής.

1.5 α) Η αξία ως αυτόματο υποκείμενο

β) «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.»

[130.1] «Οι αυτοτελείς μορφές...» μέχρι τέλος της υποενότητας.

Στις σελίδες 130 και 131 επανέρχεται η κριτική διερώτηση περί δυναμικής και χαρακτήρα της κυρίαρχης κοινωνικής μορφής. Θα ήθελα εδώ να ανατρέξω διάφορα πησιάζματα που εδώ και εκεί προκύπτουν μέσα από τη συλλογιστική του Μαρξ. Ως τώρα έχουμε μάθει πως:

Η αναγωγή σε «απλή εργασία» λαμβάνει χώρα «πίσω από τις πλάτες των παραγωγών» [27.1]

«το εμπόρευμα μετατρέπεται σε ένα αισθητά υπεραισθητό πράγμα» [52.1]

«Οι κοινωνικές σχέσεις εμφανίζονται ως [...] εμπράγματα σχέσεις των προσώπων και ως κοινωνικές σχέσεις των πραγμάτων» [54.1]

«...η κοινωνική κίνησή [των προϊόντων] έχει για τους παραγωγούς τη μορφή μιας κίνησης πραγμάτων υπό της οποίας των έλεγχο βρίσκονται...» [55.2]

«...η παραγωγική διαδικασία διαφεντεύει τους ανθρώπους και οι άνθρωποι δεν διαφεντεύουν ακόμη την παραγωγική διαδικασία» [61.1]

¹³ Τάκι Τσαν, *Όλα αυτά για το καλό μου*, Ρίμα για Χρήμα (FM Records, 1999). Ο στίχος αυτούσιος λέει ««κάνω τα πάντα για τη δραχμή, γιατί η δραχμή κάνει τα πάντα.» Από την άλλη, υπάρχει και το λαϊκό ρητό που λέει πως «το χρήμα δεν φέρνει την ευτυχία». Σε αυτό φαίνεται να συμφωνεί ο Φρόυντ: «Η ευτυχία είναι η εκ των υστέρων εκπλήρωση μιας προϊστορικής επιθυμίας. Αυτός είναι ο λόγος που ο πλούτος φέρνει τόσο λίγη ευτυχία. Το χρήμα ουδέποτε υπήρξε παιδική επιθυμία.» Επιστολή προς Φλιν, 16/01/1898.

Στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, «ο κανόνας μπορεί να επιβάλλεται μόνο τυφλά ως μεσοσταθμικός νόμος της έλλειψης κανόνα.» [80.1]

«Ο καταμερισμός της εργασίας είναι ένας αυτοφυής παραγωγικός μηχανισμός τα νήματα του οποίου έχουν υφανθεί και συνεχίζουν να υφαίνονται πίσω από τις πλάτες των εμπορευματοπαραγωγών.» [84.1]

«...η ανεξαρτησία των προσώπων μεταξύ τους συμπληρώνεται από ένα σύστημα ολόπλευρης εμπράγματης εξάρτησης» [85.2]

«...αναπτύσσεται ένας ολόκληρος κύκλος κοινωνικά προσδιορισμένων φυσικών συναφειών [ο όρος *Zusammenhang* είναι ισχυρότερος από το «συνάφεια»· θα μπορούσε να αποδοθεί κάπως διασταλτικά και ως *σύστημα*], ανεξέλεγκτος από τους δρώντες.» [90.1]

Σε όλα τα παραπάνω παραθέματα ο Μαρξ αναπτύσσει όψεις του πυρήνα της κριτικής του στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Τι κομίζουν στην κριτική οι σελίδες 130-131;

[130.1] Στις πρώτες δυο προτάσεις, ο Μαρξ αντιδιαστέλει τον τρόπο που παρουσιάζονται οι διάφορες κατηγορίες στη σφαίρα της απλής εμπορευματικής κυκλοφορίας, ως διακριτές δηλαδή μορφές, με την ανάλυση στην οποία μπαίνουμε τώρα. Υπό τον πρίσμα της $X-E-X'$ αποκαλύπτεται πως αυτές οι φαινομενικά διακριτές μορφές αποτελούν τρόπους ύπαρξης της κίνησης της αξίας, *στιγμές της αεικίνητης δραστηριότητάς της*. Μόνο όταν αποκόπτεται η συνάφεια των πραγμάτων, είτε για χάρη της ανάλυσης (όπως έγινε στις πρώτες ενότητες), είτε *λόγω της εγγραφής μας σε πρακτικές που κατακερματίζουν ιστορικά-αντικειμενικά την αντίληψη, που οργανώνουν την απώλεια της συνοχής της εμπειρίας ή, αλλιώς, που οργανώνουν την εμπειρία ως απώλεια της συνοχής*, προκύπτει αυτή η αυτοτέλεια, η αυτονόμηση των επιμέρους κατηγοριών. Η ανασυγκρότηση που γίνεται εδώ φανερώνει πως το κεφάλαιο ως αξία-που-αυτοαξιοποιείται λειτουργεί ως διάνυσμα που διαπερνά τις επιμέρους μορφές εμφάνισής της, ως αυτό που *υπόκειται* στις αέναες μεταβολές.

Αλλιώς: γνώρισαμε την αξία ως γνώρισμα του εμπορεύματος: δηλαδή, ως ιδιότητα ή κατηγορημα σε ένα (συντακτικό) υποκείμενο: «Το εμπόρευμα αποτελείται από...» κτλ. κτλ. Τώρα ο Μαρξ μας καλεί να το δούμε αντεστραμμένα, ή μάλλον, μας καλεί να υποψιαστούμε ότι πριν το βλέπαμε αντεστραμμένα.¹⁴ Από την εδώ σκοπιά, είναι η αυτοαξιοποιούμενη αξία που επενεργεί και εμφανίζεται τότε ως εμπόρευμα, τότε ως χρήμα, εμπλεκόμενη εντέλει σε μια ιδιωτική σχέση με τον εαυτό της [131.2].

Αυτό μας καλεί ανάμεσα σε άλλα να επανερμηνεύσουμε όψεις της ανάλυσης που έγινε μέχρι τώρα.

¹⁴ Από την άλλη, στο καλειδοσκόπιο των εμπράγματων κοινωνικών σχέσεων, δεν υπάρχει καλή και ανάποδη· από όπου κι αν κοιτάξουμε, συσχετιζόμαστε με την πρακτική μας ανάποδα: «*η αναποδιά έχει μια μονιμότητα πεισματική*» (Μαρία Νεφέλη).

Ένα παράδειγμα:

Ας σκεφτούμε σε κατηγορικό επίπεδο την $X—E—X'$.

Το χρήμα ως κατηγορία μετατρέπεται στην κατηγορία του εμπορεύματος με σκοπό την επιστροφή του στην αρχική του μορφή, μεγεθυμένο κατά ΔX : στο βαθμό που δεσπόζει η καπιταλιστική σχέση –και τέτοιες κοινωνίες αναλύουμε– αυτή η φόρμουλα τείνει να ισχύει για κάθε εμπόρευμα, για το εμπόρευμα ως κατηγορία, ή, για το σύνολο των εμπορευμάτων.

Συνεπώς, ο «απίστευτος σωρός από εμπορεύματα» ο τρόπος που εμφανίζεται ο πλούτος στις κοινωνίες που κυριαρχούνται από τον ΚτΠ χάνει το αδιαμόρφωτο χαρακτήρα του «σωρού» και προσανατολίζεται ως στιγμή που διαπερνάται από την κίνηση της αυτοαξιοποιούμενης αξίας. Οπότε, ο φαινόμενος πλούτος ανασυγκροτείται ως στιγμή στην «αυξανόμενη ιδιοποίηση του αφηρημένου πλούτου» [129.1] της «κοινωνικής δύναμης» που είναι το χρήμα ως κεφάλαιο. Ό,τι υπάρχει λοιπόν ως εμπόρευμα, υπάρχει ως επικύρωση αυτού του εντεινόμενου διαχωρισμού της «κοινωνικής δύναμης από τα άτομα. Ό,τι υπάρχει ως εμπόρευμα, υπάρχει για να αποτελέσει μέσο για την αξιοποίηση της αξίας.

Δεύτερο παράδειγμα:

Αναλύοντας το εμπόρευμα [22.2] είδαμε πως όρος ύπαρξης της ανταλλαξιμότητας είναι μια κοινή «ιδιότητα»: το ότι τα εμπορεύματα αποτελούν προϊόντα εργασίας από την οποία έχει αφαιρεθεί κάθε είδους προσδιορισμός, άρα, αφηρημένης εργασίας. Αυτό το κατάλοιπο, η αξία-ως-υπόσταση λειτουργεί ως «φαντασματώδης αντικειμενικότητα».

Το κεφάλαιο ως αυτοαξιοποιούμενη αξία ανασυγκροτείται ως ενεργός φορέας, και η αξία από υπόσταση γίνεται υποκείμενο: συνεπώς, μια *φαντασματώδης υποκειμενικότητα*. Διασταλτικά, αυτό δηλώνει πως στις κοινωνίες που κυριαρχεί ο ΚτΠ η θέση του υποκειμένου είναι κατειλημμένη από μια αφαίρεση που αναδύεται ως αθέλητο συνολικό αποτέλεσμα των πρακτικών των δρώντων, οι οποίοι, ακριβώς επειδή η θέση του υποκειμένου είναι κατειλημμένη από μια αφαίρεση που ενσαρκώνεται σε μια πλειάδα από μορφές, συσχετίζονται κοινωνικά αναμεταξύ τους και με τον εαυτό τους όχι ως προσωπικότητες, αλλά μέσα από τα προσώπεία τους, τις χαρακτηρισολογικές τους μάσκες.

Από την άλλη, η αξία προσδιορίζεται ως *αυτόματο* υποκείμενο. Ένα υποκείμενο δηλαδή που επενεργεί με μόνο κίνητρο τη μονοδιάστατη μεγέθυνσή του (και όχι πχ. την πολύπλευρη ανάπτυξή του, αν επιτρέπεται εδώ ένας ανθρωπομορφισμός), όντας τυφλό στην πολυμορφία της εμπειρίας και τυφλό ως προς τις συνέπειες της ακόρεστης ανάγκης του για μεγέθυνση. Για το κεφάλαιο ως αυτοαξιοποιούμενη αξία, ισχύει πέρα για πέρα το *grow or die*: μεγεθύνομαι άρα υπάρχω.

Έτσι, το χρήμα αποκτά μια *απόκρυφη ιδιότητα* ή μια απόκρυφη χρήση ή λειτουργία που δεν ανήκει στις επίσημα αναγνωρισμένες που αναλύθηκαν στα προηγούμενα: να αυγατίζει, να γεννά περισσότερο χρήμα. Όπως λέμε, «τα λεφτά πάνε στα λεφτά».

[130.2]

Στην δεύτερη παράγραφο [130.2] ο Μαρξ διατυπώνει τη θέση πως το κεφάλαιο αποτελεί ένα «αυθυπερβαίνον» υποκείμενο, *übergreifendes Subjekt. Übergreifend, overreaching, overarching*. Εδώ ο Μαρξ χρησιμοποιείται εγγλιανές διατυπώσεις που στο αρχικό τους συγκείμενο αφορούν το ζων, τη λογική έννοια του ζώντος υποκειμένου.

Παραθέτω ένα σχετικό απόσπασμα:

klopädie §§ 357 κ.ε.): Το υποκείμενο σχετίζεται εξουσιαστικά προς το άλλο του, προς αυτό που αντίκειται του εαυτού του ως αρνητικό του στοιχείο, όχι μόνο υπερισχύοντας και υποτάσσοντάς το, αλλά και αφομοιωνόμενο με αυτό σε μια πορεία αυτοανάπτυξης και αυτο-εξαντικειμενίκευσης.

Λέει ο Χέγκελ διαφωτιστικά σε μια προφορική προσθήκη: «Το ζωντανό ον στέκεται αντιμέτωπο με μια ανόργανη φύση, απέναντι στην οποία συμπεριφέρεται εξουσιαστικά και με την οποία αφομοιώνεται. Το αποτέλεσμα της αφομοίωσης δεν είναι, όπως στη χημική διαδικασία, ένα ουδέτερο προϊόν, μέσα στο οποίο έχει αναιρεθεί η αυθυπαρξία των δύο αντίθετων πλευρών· γιατί το ζωντανό ον αναδείχεται ως υπερέχον και περιεκτικό [*übergreifend*] του Άλλου του, το οποίο δεν μπορεί να αντισταθεί στην εξουσία του. Η ανόργανη φύση που υποτάσσεται στο ζωντανό ον, το παθαίνει αυτό επειδή είναι *καθ' εαυτήν* [= δυνάμει] αυτό που η ζωή είναι *δι' εαυτήν* [= ενεργεία]. Έτσι μέσα στο Άλλο, το ζωντανό ον συμβαδίζει μόνο με τον εαυτό του. Αλλά όταν η ψυχή έχει δραπετεύσει

Μικρή Επιστήμη της Λογικής, σ. 488

Το πρώτο κομμάτι είναι σχόλιο του μεταφραστή, η 2^η παράγραφος είναι μια προσθήκη στο κείμενο από τις προφορικές παραδόσεις του Χέγκελ.

Η αντιστοιχία μοιάζει να είναι η ακόλουθη: για να το πω άτσαλα, ο κοινωνικός δεσμός στον ΚτΠ δεν γίνεται απλά «πράγμα», πάει και τέλειωσε. Το «σύστημα ολόπλευρης εμπράγματης εξάρτησης» κινητοποιείται ανεξέλεγκτα από τις βουλήσεις των δρώντων, ορίζοντας το πεδίο επί του οποίου αυτές ανακύπτουν και επικοινωνούν. Έχουμε να κάνουμε με ένα εμπράγματο αυτονομημένο σύστημα που εμψυχώνεται, που ζωντανεύει και λειτουργεί ως ζων, ως έμβιο με δικές του αυτοτέλειες και σκοπούς. Για να διατηρείται μορφικά ταυτό, το κεφάλαιο, όπως και το έμβιο υποκείμενο,

πρέπει να έρχεται σε συνάντηση, συσχέτιση με το άλλο του και να το εγκολπώνει, να το αφομοιώνει στις επιμέρους μορφές του. Αυτή η συσχέτιση γίνεται εντέλει με όρους βίας, «εξουσιαστικά» όπως σχολιάζει και ο μεταφραστής. Πρόκειται θεωρώ σε πρωτόλειο επίπεδο για την έννοια της υπαγωγής. Θα επανέλθω στο ζήτημα αφού παρουσιαστεί η 3^η υποενότητα την επόμενη φορά. Κλείνω με μια αντίφαση: το κεφάλαιο, που εδώ εικονίζεται ως ζων, δεν είναι, από μια άλλη σκοπιά, παρά η «συνολική κυριαρχία της νεκρής ύλης πάνω στον άνθρωπο» [βλ. παραθέματα στη σελ. 4 του ανά χειράς κειμένου], για την οποία μιλούσε ο Μαρξ ήδη στα 1844.

Προς επίρρωση, το εξής απόσπασμα από τις διαλέξεις του Χέγκελ του 1803/1804:

«Το χρήμα είναι αυτή η υλικά υπάρχουσα έννοια, η ενιαία μορφή ή η δυνατότητα για όλα τα αντικείμενα της ανάγκης. Ανυψώνοντας την ανάγκη και την εργασία σε αυτό το επίπεδο γενικότητας σχηματίζεται ένα τεράστιο σύστημα κοινού συμφέροντος και αμοιβαίας εξάρτησης ανάμεσα σε πολλούς ανθρώπους, μια αυτο-κινούμενη ζωή του νεκρού, που κινείται από δω κι από κει, τυφλή και πρωτόγονη και που, όπως ένα άγριο ζώο, πρέπει διαρκώς να τιθασεύεται και να διατηρείται υπό έλεγχο.»¹⁵

Τελικά, έχουμε να κάνουμε με κάτι νεκρό που ζωντανεύει, ή με κάτι ζωντανό που νεκρώνεται μα δεν παύει ως νεκρό να επενεργεί σε ό,τι ζει; Περισσότερα στο επόμενο επεισόδιο!

[131.2]

Προχωρώντας στη σελίδα 131 έχουμε δυο πράγματα: μια πλέον ρητά θεολογική εικόνα και την ιδέα ότι με την X—E—X' η αξία εισέρχεται σε μια «ιδιωτική σχέση με τον εαυτό της».¹⁶ Η αξία-ως-διαδικασία («προβαίνουσα») δεν υφίσταται μεταβολές ως παθήματα, απεναντίας, τις επιτελεί ενεργητικά ως υποκείμενο της διαδικασίας.

Από την θεολογική αναφορά στη χριστιανική θεότητα κερδίζουμε δυο πράγματα. Πρώτον, ο Μαρξ αναφέρει πως η Αξία ως Θεός και η Υπεραξία

¹⁵ Χέγκελ, 1803/1804. Ο Ντεμπόρ παραθέτει μέρος του αποσπάσματος στη θέση #215 της *Κοινωνίας του Θεάματος*, όμως, εσφαλμένα, το τοποθετεί στις διαλέξεις του Χέγκελ από το ακαδημαϊκό έτος 1805/1806. Η ιδέα πως η κίνηση της αξίας μπορεί να τεθεί υπό έλεγχο αποτελεί σταθερά της συντηρητικής σκέψης. Τα πλάγια δικά μου.

¹⁶ Και οι δυο σκέψεις δεν είναι καινούργιες ιδέες για τον Μαρξ. Ήδη από το 1844, στα σχόλια στην πολιτική οικονομία του James Mills προσπαθεί να διαπραγματευτεί τέτοιες θεματικές. Πλέον όμως διαθέτει τη θεωρητική σκεύη που καθιστά εφικτή μια διαπραγμάτευση άλλης εμβέλειας και βάθους. Από την άλλη, ο νεαρός Μαρξ αφήνεται να μιλήσει πιο ελεύθερα, εντελώς πέρα από τα διανοητικά του μέσα. Βάζω σε χωριστό αρχείο, εν είδει παραρτήματος δυο σελίδες από το εν λόγω χειρόγραφο. Ο Μαρξ του 1844 θέτει ήδη τα εξής: η διαμεσολάβηση κυριαρχεί επί των όρων που διαμεσολαβεί και από μέσο υψώνεται σε αυτοσκοπό. Χάνεται το αρχικό της ανθρώπινο συγκείμενο και έρχεται σε εμπράγματο σχέση με τον εαυτό της. Ο Μαρξ φέρνει αυτή τη θεματική που αφορά την εγχρήματα οικονομία σε αντιπαραβολή με ομοιότητες με τον Χριστό και θεολογικά ζητήματα του χριστιανισμού.

ως Υιός είναι συνονόμια πρόσωπα. Αυτό δηλώνει υπόρρητα ότι το ΔΧ δεν αποτελεί δευτερογενές ή ενδεχομενικό αποτέλεσμα της καλά αναπτυγμένης εμπορευματικής κυκλοφορίας. Δηλαδή, δεν υπάρχει σε πρώτο χρόνο η «αξία», η οποία σε δεύτερο, λογικό ή ιστορικό χρόνο παράγει την υπεραξία. Θα μπορούσε κανείς ενδεχομένως να αντιστρέψει τη σειρά: *η έννοια της υπεραξίας αποτελεί προϋπόθεση για την έννοια της αξίας*. Πράγματι, υπό μια έννοια, ο Υιός καθιστά τον Θεό «πατέρα», η νικότητα κάνει την γονεϊκότητα ενεργώς υπαρκτή ιδιότητα. Κατ' αναλογία, η διαιωνιζόμενη απόσπαση υπεραξίας καθιστά την αξία κυρίαρχη κοινωνική μορφή του μεταβολισμού.

Δεύτερον, στον χριστιανισμό ο θεός ενανθρωπίζεται, *γίνεται άλλος*: από τη σφαίρα του αιωνίου εισέρχεται στην πλάση, στον ανθρώπινο χωροχρόνο, στη σφαίρα της ιστορίας, της φθαρτότητας, της θνητότητας: γίνεται, όπως και το χρήμα, η «αλικά υπάρχουσα έννοια»: ο Υιός του Θεού πεθαίνει με σταυρικό θάνατο και μόνο έτσι ανασταίνεται. Το κύκλωμα $X—E—X'$ μπορεί να ολοκληρώνεται μόνο αν η αξία περάσει μέσα από την κατηγορία του εμπορεύματος, ως «απίστευτος σωρός από εμπορεύματα» και επιστρέψει, μέσα από το σάλτο μορτάλε της εμπορευματικής μορφής [84.1], νικήτρια με τα λάφυρα της νίκης πίσω στον εαυτό της. Για να συμβεί αυτό πρέπει να περάσει μέσα από την ετερότητα, να υπερνικήσει και να την υπαγάγει στο ταυτό, επιστρέφοντας στον εαυτό της επανυξημένη, «αναστημένη», ως X' . Σε πρώτο χρόνο, και με τις διαθέσιμες κατηγορίες, η συνάντηση με την ετερότητα αναδύεται από το γεγονός ότι το εμπόρευμα αποτελεί ετερογενής ενότητα, σύμμικτη μορφή, αξία και χρηστική αξία.

Συνεχίζοντας παρακάτω, η αξία-ως-διαδικασία, καθώς μπαίνει σε ιδιωτική σχέση με τον εαυτό της τείνει να αυτοερμηνεύεται ως $X—X'$, να αποτάσσεται τη στιγμή του περάσματος από τη φθαρτότητα, να αποτάσσεται το σάλτο μορτάλε.

Ίσως εδώ θα μας βοηθούσε η αντιδιαστολή με την αριστοτελική θεολογία: ο Θεός σε αυτό το πλαίσιο δεν διανοείται να περάσει από την φθαρτότητα, δεν γνωρίζει καν ότι υπάρχει κάτι έξω από τον εαυτό του. Ορίζεται ως *νόησις νοήσεως νόησις*, σκέψη-που-σκέπτεται-τον εαυτό της, ή *καθαρή μορφή*. Γιατί; Διότι ο Θεός στην αριστοτελική οντολογία είναι εξ ορισμού το ύψιστο ον, η νοητική δραστηριότητα είναι η ανώτατη που υπάρχει, και το περιεχόμενο αυτό είναι η τελειότητα καθαυτήν. Ο Θεός-Νους είναι ένα κλειστό feedback loop αυτοαναφορικότητας. Οποιοδήποτε άλλο περιεχόμενο σκέψης θα καθιστούσε σε αυτό το πλαίσιο τον Θεό ατελή.

Τα φθαρτά όντα από την άλλη αποτελούν σύμμικτες οντότητες από ύλη και μορφή. Τείνουν να εξομοιωθούν με το είδος τους χωρίς ποτέ όμως να μπορεί να συμπέσει πλήρως η μορφή τους με την συγκεκριμένη τους ύπαρξη, διότι η ύλη, το «περιεχόμενο», θέτει προσκόμματα σε αυτή την ταύτιση, που υπάρχει ενεργώς μόνο για τον Θεό-Νου. Όμως, λέει η οντολογία αυτή, τα φθαρτά, επιμέρους όντα τείνουν προς τη θέωση καθώς προσπαθούν επιθυμητικά να πλησιάσουν τη μορφή τους. Μπορούμε να σκεφτούμε κάτι ανάλογο και για το κεφάλαιο ως αυτόματο υποκείμενο: το ιδεώδες για το

κεφάλαιο είναι να βραχυκυκλωθεί ως τοκοφόρο κεφάλαιο, χρήμα που γεννά χρήμα, $X \rightarrow X'$: μια μεγέθυνση που μοιάζει να μην μεσολαβείται πλέον από τίποτα, παρά να μπαίνει πράγματι «σε μια ιδιωτική σχέση με τον εαυτό της». Τα εμπορεύματα, ως ψήγματα αξίας-εν-κινήσει τείνουν προς την ίδια ταύτιση.

Αυτή η 2^η προσέγγιση βρίσκεται σε αντιπαράθεση με την 1^η λογική που λέει πως το X για να γίνει X' οφείλει να περάσει από τη μορφή του E , και, όπως θα μάθουμε στα επόμενα, να περάσει από την παραγωγή, με ό,τι αυτό συνεπάγεται.

παρατήρηση: με την αυτοαξιοποιούμενη αξία ως αυτόματο υποκείμενο ο Μαρξ προχωρά στην ανάλυσή του γύρω από την αντιστροφή της κοινωνικής πραγματικότητας υπό τον ΚτΠ: τη μετατροπή δηλαδή του κοινωνικού δεσμού σε σχέση ανάμεσα σε (κοινωνικά) πράγματα, η δυναμική αυτονόμηση των οποίων διαφεντεύει τους σε τελική ανάλυση δημιουργούς τους, οδηγώντας έτσι στη «συνολική κυριαρχία της νεκρής ύλης πάνω στον άνθρωπο». Αυτή η μετατροπή, η πραγματοποίηση όπως είπαν μεταγενέστερα, είναι μια πολυεπίπεδη και συγκρουσιακή διαδικασία, ένα αθέλητο συνολικό αποτέλεσμα που δεν χρειάζεται να αποτελεί ρητό σκοπό κανενός ατόμου ή ομάδας ατόμων ή και τάξης. Είναι σημαντικό όμως να μην πραγματοποιήσουμε την ίδια τη διαδικασία πραγματοποίησης, να μην μετατρέψουμε δηλαδή αυτή τη διαδικασία μετατροπής σε ένα μια για πάντα συντελεσμένο γεγονός που είναι αναπότρεπτο. Μια τέτοια συζήτηση ανοίγει άπειρα ζητήματα που είναι εκτός των ορίων της παρουσίασης. Εν προκειμένω, ο λόγος περί αυτόματου υποκειμένου δεν είναι η τελευταία λέξη που έχει να πει η μαρξική κριτική γύρω από αυτή τη θεματική.

Θα κλείσω την υποενότητα με ένα νόστιμο ανέκδοτο που έπεσε στην αντίληψή μου:

Το διεθνές Βραβείο Καρλομάγνος (Karlspreis, επίσημα Διεθνές Βραβείο Καρλομάγνου της Πόλης Άαχεν, από το 1988 Διεθνές Βραβείο Καρλομάγνου Άαχεν) απονέμεται κάθε χρόνο από την πόλη Άαχεν της Γερμανίας σε άτομα για τη συνεισφορά τους στην ιδέα της Ευρώπης και στην ειρήνη στην περιοχή. Συγκεκριμένα, απονέμονται ένα δίπλωμα, ένα συμβολικό ποσό 5.000 ευρώ και ένα μετάλλιο που έχει στην εμπρόσθια πλευρά του τον Καρλομάγνο, αντίγραφο της σφραγίδας της πόλης του 12^{ου} αιώνα. Η τελετή λήγει με την ομιλία του βραβευθέντα. Το βραβείο απονεμήθηκε για πρώτη φορά το 1950 έπειτα από πρωτοβουλία πολιτών του Άαχεν το 1949 με πρωτεργάτη τον Κουρτ Πφάιφερ.

Ιδού μερικές σημαίνουσες προσωπικότητες διεθνούς κύρους που έχουν βραβευθεί ανά τα χρόνια (βάζω όσες μου είναι γνωστές, κάθε χρονιά έχει κι άλλο φρούτο):

1956 Ουίνστον Τσόρτσιλ, Ηνωμένο Βασίλειο, 1874-1965

1978 Κωνσταντίνος Καραμανλής, Ελλάδα, 1907-1998

- 1981 Σιμόν Βέλ, Γαλλία, 1927-2017
- 1987 Χένρυ Κίσινγκερ, ΗΠΑ, 1923-
- 1988 Φρανσουά Μιτεράν (Γαλλία, 1916-1996) και Χέλμουτ Κολ (Γερμανία,
- 1992 Ζακ Ντελόρ, Γαλλία, 1925-
- 1993 Φελίπε Γκονθάλεθ, Ισπανία, 1942-
- 1999 Τόνι Μπλερ, Ηνωμένο Βασίλειο, 1953
- 2000 Μπιλ Κλίντον, ΗΠΑ, 1946-
- 2003 Βαλερί Ζισκάρ ντ' Εστέν, Γαλλία, 1926-
- 2004 Ειδικό Βραβείο: Πάπας Ιωάννης Παύλος Β΄, Βατικανό/Πολωνία, 1920-2005
- 2006 Ζαν-Κλοντ Γιούνκερ, Λουξεμβούργο, 1954-
- 2007 Χαβιέρ Σολάνα, Ισπανία, 1942-
- 2008 Άνγκελα Μέρκελ, Γερμανία, 1954-
- 2012 Βόλφγκανγκ Σόιμπλε, Γερμανία, 1942-2023

Όλα καλά κι όλα ωραία ως εδώ, τίποτα το ιδιαίτερο. Το 2002 όμως βραβεύτηκε κάτι άλλο:

Το νόμισμα του Ευρώ! Ωιμέ!

Αντιγράφω από την αιτιολογική έκθεση απονομής του βραβείου στο «Ευρώ»:

«Όταν οι άνθρωποι στο Αλγάρβε [Πορτογαλία] και στο Δουβλίνο, στη Βρετάνη και στη Μπουργκερλαντ, στη Λαπωνία και στη Σικελία –για να αναφέρω μόνο μερικούς τόπους – αρχίσουν να κάνουν πληρωμές με το ίδιο νόμισμα, τότε θα κουβαλάνε κυριολεκτικά την ίδια την Ευρώπη στη τσέπη τους, και θα μπορούν να πιάνουν [να συλλαμβάνουν, να τους είναι χειροπιαστό] με τα ίδια τα χέρια τους το γεγονός ότι η Ευρώπη αποτελεί μια κοινότητα και το Ευρώ είναι το σύμβολό της. Το ευρώ [στα γερμανικά: «Ο Ευρώ», χοχο, είναι αρσενικού γένους] είναι η πιο πειστική, πραγματιστική λύση που θα οδηγήσει στο δρόμο προς την Ευρωπαϊκή κοινότητα εδώ και 1200 χρόνια»

Κατά τα άλλα, περάσαμε διαφωτισμό και τα φετίχ είναι πρακτικές του αρχαϊκού παρελθόντος και των απολίτιστων φυλών. Το απόσπασμα είναι από που να αρχίσεις και που να το πιάσεις, το αφήνω έτσι.

2 Αντιφάσεις του γενικού τύπου

2.1 Ανάδειξη των όρων του προβλήματος

[131.1] «Η μορφή κυκλοφορίας μέσα...» μέχρι και [131.2] «συνεπώς τη δημιουργία υπεραξίας»

Στην 2^η υποενότητα ο Μαρξ συζητά το πώς, υπό τις μέχρι τώρα προϋποθέσεις, προκειμένες και συμπεράσματα, είναι αδύνατο να εντοπίσουμε πού, πώς και γιατί προκύπτει το ΔΧ. Σε επίπεδο μορφής, το μόνο που αλλάξαμε είναι η σειρά: από E—X και μετά X—E, κάναμε X—E και έπειτα E—X, γράφει με σαρκασμό. Καθώς «κάθε αγορά είναι και πώληση», όσο κι αν αντιστρέψουμε τη σειρά δεν προκύπτει το ΔΧ. Έπειτα, αυτή η αντίστροφη σειρά υπάρχει μόνο για την χαρακτηρισολογική μάσκα που λειτουργεί ως καπιταλιστής. Οι άλλοι, οι απλοί εμπορευματοκάτοχοι και χρηματοκάτοχοι, βιώνουν απλά μια ανταλλαγή ισοδυνάμων, και δεν βλέπουν τίποτα το αξιοπερίεργο. Θα μπορούσαν να σκέφτονται οι άλλοι δυο εμπορευματοκάτοχοι ότι πρέπει «να ξεμπερδέψουν με τους μεσάζοντες» και να ανταλλάξουν τα εμπορεύματά τους απευθείας. Ο καπιταλιστής όμως μοιάζει να δρα σαν να ξέρει περισσότερα.¹⁷

2.2 Υποθέτοντας ανταλλαγή ισοδυνάμων

[131.3] «Ας πάρουμε τη διαδικασία κυκλοφορίας...» μέχρι και [135.4] «...μετατρέπει τις κάλτσες του εμπόρου σε χρήμα.»

Λέει ο Μαρξ, με μια προσποιητή αφέλεια, ας πάρουμε μερικά σενάρια για να δούμε τι παίζει. Το πρώτο είναι το σενάριο όπου δυο εμπορευματοκάτοχοι θέλουν αμοιβαία το εμπόρευμα του άλλου για να το χρησιμοποιήσουν και καταναλώσουν, και αγοράζουν εμπορεύματα μεταξύ τους απευθείας, σε ένα ισοζύγιο πληρωμών.

Τι συμβαίνει σε αυτό το σενάριο;

Ως προς την χρηστική αξία, πράγματι, και οι δυο εμπορευματοκάτοχοι «κερδίζουν», και μάλιστα, με δυο τρόπους. 1) Στην αφετηρία έχουν στα χέρια τους χρηστική αξία που δεν τους αφορά ως τέτοια, στο τέλος της ανταλλαγής χρηστική αξία που θέλουν να καταναλώσουν. Συνεπώς αμφότερα μέλη ως προς τη χρηστική αξία βγαίνουν κερδισμένα. 2) Υπό τον καταμερισμό εργασίας, οι παραγωγοί εξειδικεύονται στην παραγωγή συγκεκριμένων τύπων προϊόντων. Συνεπώς, τείνουν να μπορούν να παράγουν την ίδια ποσότητα, με τα μέτρα και σταθμά της χρηστικής αξίας, σε λιγότερο χρόνο. Διαθέτουν ήδη τον κατάλληλο εξοπλισμό και την τεχνογνωσία. Οπότε, και στην ανταλλαγή, εκείνος που θέλει την άλλη χρηστική αξία θα πάρει περισσότερη από ό,τι θα κατείχε αν καθόταν να φτιάξει τα προϊόντα μόνος του στον ίδιο χρόνο. Αυτά ως προς την πλευρά της χρηστικής αξίας. Στο απλό νοητικό πείραμα η αξία ως μέγεθος μένει απλά ίδιο.

¹⁷ Δρα σαν να ξέρει περισσότερα, γιατί ως φιγούρα λειτουργεί και πέραν της εμπορευματικής κυκλοφορίας.

Μετά από αυτό το νοητικό πείραμα αμοιβαίας άμεσης ανταλλαγής, ο Μαρξ χαλαρώνει τους όρους του σεναρίου και λέει: δεν αλλάζει τίποτα ως προς τα παραπάνω αν χωρίσουμε πώληση και αγορά χωρικά και χρονικά κι αν βάλουμε το χρήμα ως μέσο κυκλοφορίας να διαμεσολαβεί τις επιμέρους πράξεις, αν συμπληρώσουμε δηλαδή το μοντέλο μας με ήδη γνωστές και αναλυμένες λειτουργίες. [133.3]

Το μόνο που συμβαίνει και πάλι είναι η αξία να αλλάζει μορφές χωρίς να μεταβάλλεται το μέγεθός της για κανέναν από τους συμβαλλόμενους. [133.4] Το να αλλάξω ένα ποσό αξίας με ισοδύναμο εμπόρευμα είναι σαν να αλλάξω ένα πενήντάευρο με πέντε δεκάευρα. Πάλι έχω, ως προς την αξία, 50 ευρώ.

Συνεπώς, η ανταλλαγή ισοδυνάμων δεν μπορεί να είναι μέσο για κέρδος, μέσο για την «ιδιοποίηση του αφηρημένου πλούτου»! [134.1] Η ιδέα ότι με την ανταλλαγή κερδίζουν όλοι σε αξία προκύπτει από μια νοητική (εντέλει *ιδεολογική*) σύμπτυξη, εννοιολογική σύγχυση της αξίας και της χρηστικής αξίας. [134.2]

Στις επόμενες παραγράφους αναφέρεται στον Γάλλο φιλόσοφο Étienne Bonnot de Condillac (1715–1780) και νεότερους σαν παράδειγμα μιας τέτοιας σύγχυσης εννοιών.

2.3 Υποθέτοντας ανταλλαγή μη ισοδυνάμων

[135.5] «Όταν ανταλλάσσονται εμπορεύματα...» μέχρι και [138.3] «...δεν δημιουργεί καμία αξία.»

Ας πάμε σε διαφορετικό σενάριο και ας χαλαρώσουμε την υπόθεση ότι ανταλλάσσονται ισοδύναμα: ας δεχτούμε ότι κάνουμε άνιση ανταλλαγή.

A) [136.2] Ας υποθέσουμε ότι με κάθε πώληση ο κάθε εμπορευματοκάτοχος βάζει καπέλο 10% στην ονομαστική τιμή του προϊόντος. Όμως τότε, ό,τι κερδίζει κατά 10% το χάνει κατά 10% με κάθε αγορά του όταν έρχεται στην αγορά όχι ως πωλητής, αλλά ως αγοραστής-χρηματοκάτοχος. Και καθώς θεωρούμε πως κάθε εμπορευματοκάτοχος εξαρτάται από την αγορά για τις χρηστικές αξίες που χρειάζεται, μένουμε στο τέλος με «μηδέν στο πηλίκο». Αυτό που θα παρατηρούνταν θα ήταν μια άνοδος των ονομαστικών τιμών κατά 10%. Η αξία ως συνολικό μέγεθος που υπάρχει στην αγορά μένει ίδια.

B) [136.3] Ας υποθέσουμε το ανάποδο: κάθε αγορά γίνεται με 10% κάτω από την αξία. Τότε το 10% που κερδίζει κάθε εμπορευματοκάτοχος ως αγοραστής, το χάνει κάθε εμπορευματοκάτοχος ως πωλητής. Η αξία ούτε αυξάνεται, ούτε μειώνεται και ισχύουν τα γενικά συμπεράσματα του προηγούμενου σεναρίου.

[136.4] Συμπέρασμα: η δημιουργία της αξίας δεν μπορεί να προκύψει ούτε αν πωλούνται τα εμπορεύματα πάνω, ούτε κάτω από την αξία τους. Η άνιση ανταλλαγή δεν εξηγεί αυτό που θέλουμε.

[137.4] Θα μπορούσε να λειτουργήσει το παραπάνω σχήμα μόνο αν υπήρχε μια **τάξη** (τί ‘ν’ τούτο;;;!!) που μόνο αγοράζει χωρίς να πουλά, και, άρα, καταναλώνει χωρίς να παράγει. Τότε, το χρήμα θα συνέρρεε στα μπατζάκια αυτής της τάξης χωρίς ανταλλαγή. Ο Μαρξ αναφέρει *σαν παράδειγμα* τις σχέσεις των κατακτημένων ελληνικών πόλεων της Μικράς Ασίας με τη Ρώμη: πληρώνουν φόρο υποτέλειας στη Ρώμη, όμως, τον παίρνουν πίσω με το παραπάνω πουλώντας στη Ρώμη τα προϊόντα τους. Εδώ, απλά, το χρήμα κυκλοφορεί με άλλους τρόπους. Δεν υπάρχει αυγάτεμα της αξίας.¹⁸

[138.1-2]. Μπορεί όμως να προκύπτει η υπεραξία με πανουργία. Ας υποθέσουμε ότι ένας εμπορευματοκάτοχος δεν σέβεται τους κανόνες του παιχνιδιού όπως τους θέσαμε, και *μόνο* αυτός πουλά το εμπόρευσμά του παραπάνω από την αξία που παρασταίνεται σε αυτό. Πουλάει πχ. κρασί αξίας 40 £ για 50 £, και, άρα, ως αγοραστής μετά αγοράζει σίτο 50 £. Ο Μαρξ λέει εδώ: σύμφωνοι, τσεπώνει περισσότερα, όμως η συνολική αξία που αφορά το E—X—E μένει ίδια, 40+50 λίρες. Η υπεραξία που τσέπωσε ο φίλος μας είναι «υποαξία» για τον σιτοπαραγωγό, χασούρα. Όμως, «το σύνολο της κεφαλαιοκρατικής τάξης μιας χώρας δεν μπορεί να εξαπατά τον εαυτό της».

[138.3] Συμπερασματικά, είτε γίνεται ανταλλαγή ισοδυνάμων είτε άνισων ποσοτήτων, υπεραξία δεν μπορεί να προκύψει. Άρα, η κυκλοφορία των εμπορευμάτων δεν δημιουργεί υπεραξία.

2.4 Πριν το κεφάλαιο;

[139.1] «Κατανοούμε λοιπόν γιατί...» μέχρι και [140.2] «...σύγχρονη βασική μορφή του κεφαλαίου.»

Έπειτα ο Μαρξ στρέφει την προσοχή του σε πρώιμες, «προκατακλυσμιαίες» μορφές του κεφαλαίου, μπας και εκεί βρίσκεται η πηγή της υπεραξίας, στο εμπορικό και το τοκογλυφικό κεφάλαιο.

Α) Εμπορικό κεφάλαιο

Εδώ το X—E—X’ συμβαίνει εντός της σφαίρας της κυκλοφορίας. Όμως, με τα ως τώρα εργαλεία μας, είδαμε ήδη ότι εκεί δεν προκύπτει υπεραξία. Οπότε, από την ως τώρα σκοπιά μας μένει μόνο η υπόθεση της «εξαπάτησης». Για να εξηγηθεί η λειτουργία του εμπορικού κεφαλαίου χωρίς να περιπέσουμε σε κατηγορίες περί εξαπάτησης των καλών και τίμιων εμπορευματοπαραγωγών που πάνε στην αγορά ως αγοραστές, πρέπει, λέει ο Μαρξ, να προχωρήσουμε αρκετά στην όλη ανάλυση.¹⁹

¹⁸ Ομολογουμένως, σε αυτά τα παραδείγματα ο Μαρξ χρησιμοποιεί ελεύθερα τους όρους *αξία/υπεραξία*, που πιο αυστηρά αφορούν μόνο τον ΚτΠ. Ως προς μια τέτοια διεμπλοκή, βλέπε και το τωρινό παράδειγμα Κίνας-Αμερικής.

¹⁹ Τι εννοεί εδώ ο Μαρξ; Το εμπορικό κεφάλαιο νέμεται ένα τμήμα της παραχθείσας υπεραξίας, η οποία μεταλλασσόμενη διαμοιράζεται πολυεπίπεδα σε μια σειρά από φορείς της νεωτερικής κοινωνίας. Εντέλει η αξιοποίηση της αξίας αποτελεί διαδικασία που επενεργεί σε επίπεδο κοινωνικής ολότητας. Η εξέταση που αφορά αυτές τις θεματικές ανήκει στον 2^ο και 3^ο τόμο του *Κεφαλαίου*.

Β) Τοκογλυφικό κεφάλαιο

Κάτι παρόμοιο ισχύει και για το τοκογλυφικό κεφάλαιο, $X—X'$. Είναι αδύνατο να εξηγηθεί η λειτουργία του εντός της σύγχρονης κοινωνίας με το εννοιολογικό πλαίσιο που έχουμε στη διάθεσή μας. **ΑΝ** προσπαθήσουμε με το στανιό να το εξηγήσουμε τώρα, καταλήγουμε μοιραία, *πάλι*, σε καταγγελίες περί εξαπάτησης.

[140.2] Οπότε, αυτές οι μορφές που προηγούνται ιστορικά από τη «σύγχρονη βασική μορφή του κεφαλαίου», *την οποία δεν έχουμε εξετάσει ακόμα*, αποτελούν παράγωγες μορφές της, μορφές δηλαδή που μπορούν να συζητηθούν μόνο αφότου αναλυθούν μια σειρά από άλλα φαινόμενα και πρακτικές, και ανασυγκροτηθεί ένα επαρκές εννοιολογικό πλαίσιο. Εδώ ο Μαρξ μας προσφέρει ένα ακόμη μεθοδολογικό κλειδί: η παρουσίασή του δεν σέβεται καθόλου μια χρονολογική-ιστορική σειρά, η δε χρονολογική-ιστορική σειρά δεν εξηγεί την κοινωνική πραγματικότητα. Αντίθετα, ο Μαρξ ανασυγκροτεί το υπό εξέταση θέμα του με άλλους όρους, εν πολλοίς κινούμενος προς την εννοιολογική του ανασυγκρότηση.

Παρατήρηση: η απόπειρα εντοπισμού της πηγής της υπεραξίας σε τέτοιες παράγωγες, δευτερογενείς μορφές εγγράφεται σε μια λεγόμενη «κουτσουρεμένη κριτική του κεφαλαίου», η οποία, στο βαθμό που αυτοσυστήνεται ως «συνολική κριτική», έχει αντιδραστικό πρόσημο και αποτελεί ένα από τα στοιχεία με τα οποία δικαιολογούνται μορφές εναντίωσης στη νεωτερικότητα όπως ο αντισημιτισμός. Καθώς, όμως, ο ορίζοντας θέασης των δρώντων υποκειμένων στις κοινωνίες που κυριαρχούνται από το κεφάλαιο είναι ο ίδιος κατακερματισμένος και μερικός, ενδεχομένως τέτοιες αντιδραστικού χαρακτήρα μορφές κριτικής να προκύπτουν από το άμεσο συγκείμενο των δρώντων υποκειμένων, δηλαδή, από την «εμπειρία» τους, όπως αυτή διαμεσολαβείται από δυνάμεις που δεν ελέγχουν.

2.5 Η αξιοποίηση μέσα στη σφαίρα της παραγωγής;

[140.3] «Αποδείχθηκε ότι η υπεραξία...» μέχρι και [141.1] «...ή εμπόρευμα ή κεφάλαιο.»

Στο τμήμα 2.5 ο Μαρξ συνοψίζει αρχικά το σχήμα του: αποδείχθηκε ότι η υπεραξία δεν μπορεί να πηγάει από την κυκλοφορία. Πρέπει να προκύπτει σε μια διαδικασία η οποία είναι *αόρατη* από την σκοπιά της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων. Έπειτα ρωτά: Ποιος είναι αυτός *ο άλλος τόπος*; Μπας και έχει να κάνει με την παραγωγή;

Ας πούμε ότι ο εμπορευματοκάτοχός μας εργάζεται ο ίδιος τίμια και «δημιουργεί αξίες». Πράγματι, όμως, δεν δημιουργεί αυτό που θέλουμε, *αξίες που να αυτοαξιοποιούνται*. Συνεπώς, χωρίς να έρθει επαφή με άλλους εμπορευματοκάτοχους ο εμπορευματοκάτοχος δεν μπορεί να δημιουργήσει υπεραξία. Μπορεί, όμως, να έρθει σε επαφή με άλλους εμπορευματοκάτοχους μόνο στην σφαίρα της κυκλοφορίας – έτσι ορίσαμε τους κανόνες του παιχνιδιού: τα άτομα επικοινωνούν μέσα από τις

χαρακτηρολογικές τους μάσκες, τα προσωπεία που είναι διαθέσιμα κοινωνικά.

2.6 κατάστρωση του προβλήματος, «άπορον».

[141.2] «Το κεφάλαιο δεν μπορεί...» μέχρι τέλος υποενότητας

Συνεπώς, ο όλος συλλογισμός καταλήγει σε μια αντίφαση: αποδείχθηκε ότι η αξιοποίηση της αξίας, το κεφάλαιο ως μορφή, δεν μπορεί ούτε να πηγάει από την κυκλοφορία, ούτε να μην πηγάει από την κυκλοφορία. Πρέπει να ισχύουν και τα δυο.

Αρα:

Οφείλουμε να εξηγήσουμε τη διαδικασία μετατροπής του χρήματος σε κεφάλαιο χωρίς να παραβιάζονται οι κανόνες που ορίζουν την εμπορευματική ανταλλαγή: ανταλλαγή ισοδυνάμων, αμοιβαία αναγνώριση εμπορευματοκατόχων. Ο χρηματοκάτοχος για να γίνει πράγματι καπιταλιστής, θα πρέπει να αγοράσει τα εμπορεύματα στην αξία τους, να τα πουλήσει πάλι στην αξία τους, και παρά ταύτα, όταν ολοκληρωθεί η $X \rightarrow E \rightarrow X'$, να έχει αντλήσει ό,τι ποθεί η ψυχούλα του: περισσότερη αξία από όση έχει προκαταβάλει. Συνεπώς: το $X \rightarrow E \rightarrow X'$ είναι μια διαδικασία που ξεπερνά τη σφαίρα της κυκλοφορίας, ενώ, ταυτόχρονα, τη συμπεριλαμβάνει. Η περαιτέρω διαύγαση αυτής της διαδικασίας εξωθεί και τη σκέψη να διαρρήξει τα όρια της σφαίρας της κυκλοφορίας εμπορευμάτων.

Βιβλιογραφία

Pepperell, Nicole - Disassembling-Capital

Michael Heinrich, How to Read Marx's Capital vol. 1

Bellofiore, Marx Key Concepts. Κεφάλαιο Automatic Subject

Rebecca Carlso, [Capital: Automatic Subject – Animate Object](#)

Dieter Wolf *Das Kapital als automatisches Subjekt und die Einheit von Darstellung und Kritik*